

Fordította és összeállította: Imre Mariann

Iskola és szociálpedagógia – partnerek a jövőben?

Az iskolák körüli szociális problémák száma egyre növekszik, ezért nagy szükség van szociálpedagógusokra. Nem szabadna azonban, hogy szociálpedagógusok egyszerűen csak tanár-kisegítők legyenek, hanem meg kell találni a módját a speciális együttműködésnek.

Az aktuális szociális fejlődés szempontjából szükség van-e új utakra az iskola és a nevelési tanácsadók együttműködésében? E témakörben közölt összeállítást a Svájcban megjelenő Jugendhilfe folyóirat. Az összeállítás Hannes Tanner, Chantal Vésy, Martina Ulmann, Esther Stutz és Ágnes Kohtz cikkei alapján készült.

Egy zürichi iskolában...

... megbeszélésre hívták az 5. és a 6. osztályosok szüleit, amelyen részt vettek tanárok és a helyi rendőrség ifjúsági osztályának munkatársai is. A megvitatásra kerülő téma: a bandák által elkövetett tettek.

A tanárok főleg olyan eseteket említettek, amikor az idősebb diákok bántalmazták a fiatalabbakat, elvették a pénzüket, fegyvert viseltek stb. Heves vitára került sor a szülők között, néhányan lázongtak, hogy gyerekeiket megbélyegzik, mások, pedig nem nézték jó szemmel, hogy a tanárok ún. detektívszerepet vettek fel. Hogyan forduljanak ezentúl a gyerekek bizalommal hozzájuk?

A dolog érdekessége, hogy ezen a gyerekeket érintő vitán senki sem volt jelen a helyi önkormányzat gyermekvédelmi osztályának képviselőjében.

Ez az eset 3 éve történt. Az iskolákban az erőszak kérdése azonban még ma is „sötét folt”. Pedig a fent említett példa nagyon jól mutatja az iskola és az ifjúsági osztály közötti együttműködés hiányát és a tanárról alkotott „hamis” képet, miszerint minden nehéz nevelési kérdést képes egyedül megoldani. Tehát igény van a szociálpedagógusi munkára.

A húszas évektől a hatvanas évekig megfigyelhető az iskola és a szociálpedagógia erős elhatárolódása. A szociálpedagógiát ún. vészesetekre tartogatták. Főleg szociális problémákkal és tanulási gondokkal foglalkozott. Ez a „negatív” elhatárolódás egészen napjainkig él(t).

Strukturális reformok

Németországban az új iskolaformák kialakításáról szóló vita során felvetődött az iskola és a **Jugendhilfe** (Svájcban és Németországban: nevelési tanácsadó) együttműködésének kérdése is.

Az együttműködés formájának három lehetséges modellje merült fel:

1. A Jugendhiltét iskolai céloknak alárendelni

Ez főleg a tanulás eredményességét szolgálná, és fontos feladata lenne a szabadidő programok megszervezése.

2. Az iskola és Jugendhilfe együttműködő munkája

Külön területekkel foglalkozna mindkettő, de lehetőség nyílna az együttműködésre is.

3. A Jugendhilfe kritikus iskolai integrációja

Az iskolai szociális munka szerepét vállalná az oktatásban. (Projekt-tanítás, új módszerek stb.)

Németországban a Jugendhilfe és az iskola között létrejött integráció empirikus vizsgálata alapján Péter Malinowski és Norbert Herriger (1979) arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy a „szociálpedagógia eliskolásítása” már előrehaladott állapotban van. Az iskola a szociálpedagógiát saját strukturális gyengeségei megerősítésére használja. „Az iskolai szociális munka az oktatáson kívüli iskolai területeken kell, hogy segítsen. Újra létre kell hoznia és megtartania a diákok tanórán felhasználható tanul- és munkaképességét, hogy ezzel megakadályozza az esetleges nevelési „vészhelyzetek” kialakulását. Másrészt, pedig hozzá kell járulnia a már meglévő problémák megoldásához és a „rizikós tanulók” újraintegrálásához, akik kiestek a rendszeres oktatásból.”

Az iskolai szociális munka hálátlan feladat, ha csak vészhelyzetek megoldására használják.

Az iskolai szociális munka gondolata azonban a pedagógusok részéről is sok helyen ellenállást vált ki, ők ugyanis attól tartanak, hogy a szociális munkások és szociálpedagógusok elveszik előlük a kapcsolatteremtő munkát és rájuk már csak az oktatásnak az a része marad, hogy leadják a bemagolandó anyagot.

Lehetséges kooperáció

Az iskolák környezetében egyre növekvő számú szociális problémák miatt (erőszak, kábítószer, bevándorlók gyerekeinek integrációs problémái stb.) az iskolának és a Jugendhilfének – Svájcban is – fel kell kutatnia az együttműködés új lehetőségeit.

A legtöbb probléma gyökere az iskolán kívülről ered, azonban erős hatást gyakorol az iskolára is.

Nem elég a szülőket elmarasztalni, hogy keveset törődnek a gyerekekkel, hanem meg kell találni a módját, hogy családot kiegészítő intézményeket hozzunk létre és különböző programokat szervezzünk. Ilyen lehet például az egész napos iskola vagy a napközi. Svájcban már léteznek ilyen egész napos iskolák és néhány helyen már szociálpedagógusok is dolgoznak, azonban munkájuk még mindig csak abból áll, hogy bizonyos szituációkban segítséget nyújtanak.

Az iskola és a Jugendhilfe csak akkor képes partnerkapcsolat kialakítására, ha a köztük lévő jogtalan hierarchia megszűnik, és munkájukat egyenrangúnak tekintik. A tanárokat tanulmányaik során sajnos nem készítik fel a szülőkkel való kontaktus megteremtésére és ápolására és a Jugendhilfével való együttműködésre.

Egy Zürich melletti községben például a tanárok arra panaszkodtak, hogy nehezen értetik meg magukat a külföldi gyerekek szüleivel és a felsőbb osztályosok továbbtanulási problémáival is nehezen birkóznak meg.

Egy évek óta működő modell

A bülaichi Böswisli iskola tanárainak már a 80-as évek elején sok gondot okozott az ott tanuló lányok feltűnő viselkedése, ezért felajánlották az iskolában lévő gyakornoknak, hogy a szülők bevonásával a szociális munkát, a szabadidő programok szervezését átvegye. Ez volt Svájcban az első olyan kezdeményezés, hogy iskolában félállásban alkalmaztak egy szociális munkást. Azáltal, hogy az iskola kapuja a diákság számára délután is nyitva áll, az

iskola már nem csak a tanulásra emlékezteti őket, hanem játszóház is számukra. Hála annak a sok programnak, amit a szülők és a környéken lakók számára szerveztek, a felnőttek már nem érzik magukat teljesen idegennek az iskola épületében. Így alakulhat ki bizalom a szülők és a tanárok között, s már nem csak akkor fogják egymást felkeresni, ha az iskolai problémák ezt aktuálissá teszik.

Kezdeti problémák

1982-ben összegyűltek a Bösvisli iskola tanárai egy mindannyiuk számára kihívást jelentő probléma miatt. Gondot jelentett számukra a gyerekek feltűnő viselkedése és ennek a tanórákra való negatív hatása. A tanulók dekoncentráltak voltak, hiányzott az iskolai érdeklődés, kevés volt a kitartás, elégtelen a kötelességteljesítés, feltűnő a viselkedés és a magaviselet. A háttér analízise a következő jellegzetességeket mutatta: sok tanuló e-gyedül van szabadidejében, mivel csonka családban él vagy mindkét szülő dolgozik. A gyerekek ezért az utcán találkoznak, ahol igen csekélyjáték- és kibontakozási lehetőségük van, vagy otthon órákon keresztül elektronikus játékokkal foglalják el magukat. Hiányzik a beszélgető partner, akivel kiélhetik fantáziájukat és vállalkozó kedvüket, anélkül, hogy összeütközésbe kerülnének a szülői utasításokkal, ami rendszeresen előfordul, például a közös bevásárlások alkalmával. Ezen kívül nehezítették a dolgot a környéken nagy számban lakó bevándorlók és a velük összefüggésben lévő integrációs problémák.

Az első kinevezett szociálpedagógus

Elsőként én dolgoztam szociális munkásként ebben az intézményben – mondja Rolf Sigg. Én állok a tanárok, szülők és diákok közti feszültségek középpontjában. Részt veszek a hetente összehívott gyűléseken, szünetekben a tanárokkal kávézom. Mivel nem vagyok közvetlen résztvevője az iskolai tevékenységeknek, a problémákat gyakran objektívebben ítélem meg, és ezért értékes tanácsokat adhatok.

A szálak sokszor nálam futnak össze, mivel irodám központi helyen, a tanári szoba mellett van. Kezdetben inkább visszafogottan viselkedtek velem szemben. Nem mindenki fogadta lelkesedéssel ezt a tanácsadási lehetőséget, de az, hogy az iskolában volt a szobám, sokat segített, hogy a mindennapi kontaktusok kialakuljanak, és részt vehessek a történetekben.

Hétfői munkám során sikerült bizalmat nyernem az iskolában. Ma már szívesen látott vendég vagyok az iskolában, és gyakran veszek részt iskolai táborokban, illetve osztálykirándulásokon.

Gyerekekkel és szülőkkel szembeni pozícióm egyértelműen más, mint a tanároké. Ez lehetővé teszi számomra, hogy a bonyolultabb szituációkat bizonyos távolságból elemezsem, és megoldási lehetőségeket kínáljak.

Barkácsolás és játék

Délutánonként az iskolaépületek általában zárva vannak. Nem így van azonban Bösvislivel. Fél kettőkor újra kinyitom a kaput, amin vidám gyereksereg özönlik be.

„Mehetünk a tornaterembe” – tudakolják a gyerekek. Nagyon élvezik, ha végre egyszer tanár és feladat nélkül kiélhetik a játszókedvüket.

A szülők támogatásával felügyelek a gyerekekre szerda és péntek délutánonként, amikor amúgy nincs tanítás az épületben. 10, 20, 30 lány és fiú barkácsol ilyenkor az erre a célra kijelölt teremben. Vannak, akik a szabadban, illetve a tornateremben játszanak. Különböző életkorú és nemzetiségű gyerekek ismerkednek meg egymással ilyenkor. Nem kínálok a gyerekeknek kész programot, hanem elvárom róluk a kezdeményezést. Így játékos keretek között tanulják meg, hogyan töltsék el kreatívan a szabadidejüket.

Szülői- és körzeti munka

A Bülach-i ifjúsági titkárság egyik munkatársával évente körülbelül háromszor szervezünk „szülői-kör”-t. Ilyenkor iskolai- és nevelési problémákról, jegyekről, feladatokról és a tanrend új bevezetéséről beszélgetünk a kis kávézó asztalok mellett.

Munkámmal ahhoz szeretnék hozzájárulni, hogy a szülők iskolától való félelmeit leépítsem. Többek között ezért szervezek téli- és tavaszi börszót, ahol a szülők kedvezményesen vásárolhatnak ruhát, korcsolyát stb.: Ilyenkor kávé és süteményt is szervírozunk. Évente egyszer „Spagetti ünnepet” tartunk, ilyenkor 400-600 ember is megfordul az épületben. Nem csak a szülők, hanem kívülállók is rendszeresen részt vesznek egyéb programokon. Nemrég indult az iskolában egy német tanfolyam, amit hetente egyszer kifejezetten idegen ajkú, semmiféle előtanulmánnyal nem rendelkező nők számára tartanak.

Ha a szülők bizalommal lépik át az iskola kapuját, akkor a tanárokkal való viszonyuk is nyíltabb lesz. Fontos, hogy a tanárok is jelen legyenek ezeken az alkalmakon, és ne maradjanak megközelíthetetlenek. Azt szeretném elérni, hogy alapvető bizalom alakuljon ki a tanárok és szülők között, ne csak akkor beszélgessenek egymással, ha a felmerülő problémák ezt aktualizálják.

A kezdet buktatói

Egy ifjúsági osztály szociális munkásai megállapították, hogy a gyerekekkel és fiatalokkal csak akkor kerülnek kontaktusba, ha már meglévő problémákat kell megoldaniuk, ilyen például, ha valakit sürgősen át kell helyezni egy másik iskolába stb.

A Zürich-Glattal-i körzetben szociális munkást bízott meg az ifjúsági osztály azzal a feladattal, hogy kiderítse, miért nincs együttműködés az iskola és a Nevelési Tanácsadó között.

Információs források

- Szakirodalom, statisztikai adatok, újságcikkek
- Kulcsfontosságú személyek (szülői munkaközösség képviselői, iskolapszichológusok, a Nevelési Tanácsadó munkatársai) meginterjúvolása
- Az ifjúsági osztályon lévő összes olyan eset begyűjtése, amely valamilyen kapcsolatban áll az iskolával.
- Egy felső tagozatosokkal eltöltött hétvége
- Glattal körzetében lévő iskolákba elküldött kérdőívek.

A vizsgálat eredményeképpen 1995. márciusban elkészült egy jelentés, amelynek címe: *Iskola és szociális munka Glattal iskolakörzetében.*

A vizsgálatból kiderült, hogy az iskola és a szociális és gyermekvédelmi osztály közti kontaktus egyáltalán nem kielégítő, annak ellenére, hogy a felmerülő problémás esetek 21, 4%-a az iskola területéről kerül ki. A vizsgálat azt is kimutatta, hogy ezek háttérben általában nem konkrét iskolai problémák állnak, hanem sokkal inkább egyéb szociális gondok, mint például válások hatása, nevelési problémák, az egyedül nevelő szülők túlterheltsége stb.

Az 1994 decemberében, Glattal felső tagozatos tanárai körében végzett körkérdeés eredménye a következőket mutatja:

- A kérdőívet visszaküldő tanárok 50%-a került eddig valamikor kapcsolatba az ifjúsági osztállyal

- A felső tagozatosoknál felmerülő problémák tanulási nehézségekben, feltűnő viselkedésben és agresszivitásban mutatkoznak. Az alsóbb osztályokban a problémák nem kerülnek annyira felszínre, itt a gyerekek inkább visszahúzódnak, apatikus viselkedéssel közlik a külvilággal, hogy valami nincs rendben

- Minden tizedik fiatal zavarja valamiképpen a tanítást

- 54 aktuális esetből csak 4-nél keresték meg az ifjúsági osztályt

- A tanárok elsősorban maguk próbálnak segítséget nyújtani, illetve jó tanácsokat adni, és csak végső esetben keresnek meg valamilyen hivatalos szervet

- Az ifjúsági osztály és az iskolapszichológiai szolgálat kedvezőtlen feltételei (várakozási idő, adminisztráció, bejelentkezési procedúra stb.) megnehezítik a közvetlen együttműködést

- A tanárok főleg az iskolán belüli lehetőségeket ismerik és használják, utána fordulnak a rendőrséghez és csak harmadsorban keresik fel a ifjúsági osztályt

- Az erőszak a ranglista 2. helyén áll, és 28 osztályból 24-ben aktuális.

A tanulókkal eltöltött hétvége alatt kiderült, hogy nagyon sok olyan kérdés foglalkoztatja a gyerekeket, amelyekkel senkihez sem fordulhatnak. Ismerik ugyan a lehetőségeiket, de nincsenek senkivel sem bizalmas kapcsolatban. Szívesen vennék egy olyan szociális munkás jelenlétét, aki például részt vesz a közös hétvégeken és kirándulásokon is.

Az is kiderül, hogy szoros összefüggés van a társadalmi hovatartozás és az iskolai eredmények között is. Ahol tanulási nehézségek merülnek fel, ott nem biztos, hogy biológiai zavarok állnak a háttérben. Nehéz szociális körülmények között nevelkedett gyerekeknél olyan szimptomák figyelhetők meg, amelyek a tanulási, illetve felfogóképességet befolyásolják.

Ez rányomja bélyegét a családi kommunikációra is. Ezek a gyerekek nem tanulják meg, hogyan oldják meg problémáikat, konfliktusaikat.

A tanárok szemszöge

Winterthur fontos gépipari város, ahol 1990 óta a munkanélküliek száma tízszeresére növekedett.

A lakosság 24%-a külföldi állampolgár, amely szám jócskán meghaladja a városi átlagot. A külföldiek 68%-a megkapta a letelepedési engedélyt. Az óvárosi iskolák osztályaiban nagyok a társadalmi különbségek.

Altstadt-i iskolakörzetet kísérlet képpen 1989-ben tagozatos iskolává alakították át. A tagozatos iskolákban csak két törzsosztály van (normál és haladó), más-más követelményekkel, ezenkívül matematikából és franciából három, különböző szintű csoport

működik. Évente háromszor nyílik lehetőség arra, hogy a diákok csoportot váltsanak, ha egy tárgyból jobbak, illetve rosszabbak lesznek. Ebbe a folyamatba a szülőket is bevonják.

Érdekes a külföldi tanulók osztályonkénti eloszlása: a haladó osztályokban 5, 6%-ban, a normál osztályokban, pedig 58, 8%-ban vannak. A felső tagozatban működő kiegészítő osztályok tanulóinak 68%-a külföldi.

A megkérdezett tanárok átlagosan 9-35 évet dolgoztak már szakmájukban, elég nagy tapasztalattal rendelkeznek az iskolai élet mindennapjait illetően. Azoknál a tanároknál, akik a normál osztályokban tanítanak, sokkal több szociális kérdés merül fel, mint a haladó osztályokban tanítóknál. A leggyakrabban említett problémák közvetlen hatást gyakorolnak a tanításra és az iskola életére:

- közöny / koncentrációhiány / apátia
- lopás / kriminalitás
- külföldiekkel való problémák
- elhanyagolás
- öngyilkosság veszélye
- kábítószeres
- erőszak.

Az összes megkérdezett tanár túlságosan megterhelőnek éli meg a szociális problémákat. Többen úgy érzik, hogy ezek súlya alatt kiégnek. Ez a munkahelyi probléma sajnos családi életükre is kihat. A legtöbb elmesélt esetben már krízishelyzetről van szó. A tanárok zöme azonban ezeket csak szokásos problémaként említette. Gyakran említik a problémák okozójaként a családokban uralkodó helyzetet, illetve a törődés hiányát. A megkérdezettek közül csak egy tanár említette az iskolarendszert, mint a problémák gyökerét.

A tanárok többsége megpróbálja beépíteni a tananyagba a felmerülő kérdésekre, problémákra adható válaszokat, azonban léteznek olyan jelenségek, mint például a drogfüggőség, melyeknél nem elég csupán adatokat, vagy káros következményeket felsorolni, itt konkrét beszélgetésre, a személyiség megerősítésére van szükség.

A tanárok és szülők között gyakran megtörténik, hogy egymásra mutogatnak, és egymást hibáztatják a bekövetkezett rossz miatt.

Feltűnt, hogy a tanárok milyen sok *segédeszközzel* rendelkeznek. Ezek általában személyes kapcsolatok. Így anélkül oldódnak meg esetek, hogy szociális tanácsadóhoz fordulnának.

A kísérletben való részvétel kötelezi a tanárokat a *csapatmunkára*. Sok helyen csak most kezdik megérezni és kihasználni ennek előnyeit.

A megkérdezettek fele még nem kereste a kapcsolatot szociális intézményekkel. Két tanár például azt mondta, hogy nem tudták eldönteni, hogy adott problémával és melyik intézménytől kérjenek segítséget.

Néhányan azt állították, hogy őket még sohasem kereste fel szociális munkás abból a célból, hogy együttműködését felajánlja.

A tanárok 80%-a szerint az együttműködésnek intézményes keretet kellene adni. Véleményük szerint a következő feltételek kellene ahhoz, hogy egy szociálpedagógussal, vagy egy szociális munkással együtt tudjanak dolgozni:

- térbeli közelség, ami a gyors segítségnyújtást lehetővé tenné
- ne legyen várakozási idő
- rendszeres konzultáció a tanári karral, részvétel a nevelői értekezleteken.